

บทบาทและอิทธิพลของแนวคิดรัฐวินัยในฐานะเครื่องมือทางการเมืองของระบอบอำนาจนิยมในรัสเซีย : กรณีศึกษาการเมืองการปกครองในลัทธิปูติน

กัญฐิตศา พงษ์หิรัญ*

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประเทศไทย

The Role and Influence of Disciplined States as a Political Tool towards Authoritarian Dictatorship in Russia: A Case Study of Politics and Governance in Putinism

Kantassa Phonghirun*

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 25 February 2023

Revised 21 May 2023

Accepted 22 May 2023

คำสำคัญ

รัฐวินัย

อิตาลี

ออร์โตดอกซ์

ชาตินิยม

ลัทธิปูติน

* Corresponding author

E-mail address:

kantassa@staff.tu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดรัฐวินัยที่ประกอบไปด้วยเครื่องมือสำคัญ 3 ประการคือ อิตาเลีย ออร์โตดอกซ์ และชาตินิยมที่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางการเมืองการปกครองและสังคมของรัสเซียในสมัยจักรวรรดิให้กลายเป็นระบอบอำนาจนิยมภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่อำนาจรัฐแบบผูกขาดผ่านผู้นำที่ใช้อำนาจเบ็ดเสร็จในการขับเคลื่อนจักรวรรดิรัสเซีย แนวคิดดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้เป็นต้นแบบของกลไก “รัฐวินัยใหม่” ในรัสเซียยุคใหม่ภายใต้การปกครองลัทธิปูติน เพื่อสร้างเสถียรภาพในอำนาจของผู้นำ ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดรัฐวินัยเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดความมั่นคงในโครงสร้างทางสังคมเพื่อสร้างเสถียรภาพในการปกครองประเทศ ทำให้เกิดการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ตัวผู้นำจนสามารถควบคุมทุกองค์ประกอบในการขับเคลื่อนประเทศได้อย่างมั่นคง ความสำเร็จของแนวคิดรัฐวินัยมีอิทธิพลต่อการสร้างลัทธิปูติน ในรัสเซียสมัยใหม่ที่เน้นการปกครองประเทศด้วยระบอบอำนาจนิยม ซึ่งสอดคล้องกับอัตลักษณ์ด้านดินแดนและพหุวัฒนธรรมของรัสเซีย การปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจสร้างความแข็งแกร่งให้กับรัสเซียยุคใหม่ที่ต้องเผชิญกับภัยคุกคามความมั่นคงที่เกิดขึ้นในดินแดนที่เคยเป็นบริวารของอดีตสหภาพโซเวียต นับเป็นกลไกที่ทำให้รัสเซียสามารถรักษาความเป็นมหาอำนาจของตนในปัจจุบันและอนาคต

Keywords:

disciplined state,
autocracy,
Orthodox,
nationalism,
Putinism

Abstract

This study aims to comprehend the ideology behind disciplined states, composed of three perspectives: autocracy, orthodoxy, and nationalism, which impact the political, societal, and governance structure under the Russian Empire. The ramifications that were present included the structural establishment of an authoritarian dictatorship under an absolute monarchy in order to provide monopolistic stability to the state, deriving from a totalitarian leader for the development of the Russian Empire. The following ideology had been implemented as a prototype for the mechanism of modern disciplined states in later Russian governance of Putinism for the purpose of power stability of the leader. The results indicated that the perspective of disciplined states is a crucial tool for generating stability in the social structure, which affected the stability of national governance. Consequently, the centralized power of the leader has led to control of all factors relevant to securing development of the country. The success of the disciplined state concept had an impact on the establishment of Putinism in modern Russia which accentuates authoritarian governance, relevant to the territorial and multicultural identities of Russia. The centralized governance strengthens modern Russia which faces threats to the stability of territories previously part of the Soviet Union, considered as a mechanism to maintain Russian hegemony in the present and future.

1. บทนำ

ในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 จักรวรรดิรัสเซียได้เข้าสู่ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศอย่างมากอันเป็นผลมาจากกระแสเสรีนิยมจากเหตุการณ์การปฏิวัติฝรั่งเศส (ค.ศ. 1789) ทำให้ในช่วงการปกครองของซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 1 (1801-1825) เกิดกระแสเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นแบบเสรีนิยมเหมือนกับประเทศในยุโรปตะวันตกอื่น ๆ รวมทั้งขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองหลากหลายกลุ่มเป็นผลให้เกิดเหตุการณ์ความวุ่นวายทางการเมืองบ่อยครั้ง โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวของขบวนการธันวาคม (the decembrist movement)¹ ที่มีจุดประสงค์ให้เปลี่ยนแปลงการปกครองรัสเซียให้เป็นแบบเสรีนิยมประชาธิปไตยโดยใช้ระบอบสาธารณรัฐแทนสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ถูกสกัดกั้นด้วยระบบนิคมทหาร (the military colonies)² (สุปรานี มุขวิจิตร, 2536, น. 238-244) ดังนั้น เหตุการณ์ดังกล่าวจึงกระตุ้นให้เกิดสมาคมลับหลายกลุ่มที่ส่วนใหญ่มีเป้าหมายในการก่อความไม่สงบผ่านการกบฏ และปลงพระชนม์พระเจ้าซาร์เพื่อทำการล้มล้างการปกครองระบอบกษัตริย์ ทำให้เกิดความไร้เสถียรภาพทางการเมืองและความไม่มั่นคงในระบอบกษัตริย์ ทำให้ในรัชกาลต่อมาจำต้องออกนโยบาย “รัฐวินัย” เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นปึกแผ่นของจักรวรรดิรัสเซีย

รัฐวินัย (disciplined state) คือ นโยบายในการปกครองประเทศอย่างเข้มงวดที่กำหนดขึ้นโดย ซาร์นิโคลัสที่ 1 (1825-1855) มีลักษณะเป็นการสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นอย่างมั่นคง (official nationality) มีจุดประสงค์ในการต่อต้านลัทธิเสรีนิยมของยุโรปตะวันตกเพื่อสกัดกั้นอุดมการณ์ปฏิวัติในยุโรปที่กำลังแผ่ขยายเข้ามา มีอิทธิพลต่อแนวคิดของปัญญาชนรัสเซีย นอกจากนี้ นโยบายดังกล่าวยังถูกสร้างขึ้นเพื่อเน้นย้ำถึงอัตลักษณ์ของรัสเซียที่แยกออกจากยุโรปตะวันตกอย่างชัดเจนในด้านมายาคติเกี่ยวกับสถานะของกษัตริย์ที่ผูกโยงกับศาสนาด้วยแนวคิดการเกี่ยวกฏกันระหว่างอาณาจักรและศาสนจักร ด้วยเหตุนี้ ซาร์นิโคลัสที่ 1

---

¹ ก่อตั้งในสมัยซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 1 นำโดยกลุ่มทหารหนุ่มหัวก้าวหน้าที่เคยผ่านการปกป้องรัสเซียจากสงครามนโปเลียน (1812-1815) โดยมีเป้าหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และนิคมทหารแบบเข้มงวดไปเป็นระบอบสาธารณรัฐแบบเสรีนิยม หรือระบอบรัฐสภาที่มีกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ จึงเป็นแรงผลักดันให้ขบวนการธันวาคมก่อการปฏิวัติขึ้น ใน ค.ศ. 1825 แต่ไม่ประสบความสำเร็จ จึงเป็นที่มาของชื่อเรียก กบฏเดือนธันวาคม (the decembrist revolt)

² ก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1816 โดย เคาท์อรัคเชฟ (Count Alexei Andreevich Arakcheev) เสนาบดีในสมัยซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 1 มีจุดประสงค์เพื่อสร้างกองทัพรัสเซียที่ยิ่งใหญ่ มีการกดขี่ชนชั้นชาวนาด้วยการบังคับการเกณฑ์ทหารด้วยกฏที่เข้มงวดและไม่เป็นธรรม สร้างบรรยากาศความหวาดกลัวจากการกดขี่และไร้เสรีภาพ จนกลายมาเป็นช่วงเวลาที่เราเรียกว่า “Arakcheevshchina” หมายถึง สัญลักษณ์แห่งการกดขี่และความรุนแรงต่อสังคมชาวนาและทาสติดที่ดินในช่วงต้นศตวรรษที่ 19

จึงได้ใช้รัฐธรรมนูญมาเป็นนโยบายหลักในการควบคุมสังคมเพื่อสร้างความมั่นคงต่อราชบัลลังก์ โดยต่อต้านการปฏิรูปและการเปลี่ยนแปลงทุกรูปแบบ (อนันต์ชัย เลหาพะพันธ์ และ สัญชัย สุวังบุตร, 2565, น. 199)

องค์ประกอบของรัฐธรรมนูญมี 3 ประการ คือ อัตตาริปไตย ศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ และแนวคิดชาตินิยม (orthodoxy, autocracy, nationality) โดยจะใช้การศึกษาเป็นกลไกหลักในการใช้รัฐธรรมนูญควบคุมสังคมให้ประชาชนทุกคนมีระเบียบและรู้หน้าที่ของตนต่อรัฐ โดยเฉพาะการเชื่อฟังผู้นำที่มีอำนาจสูงสุด ดังนั้น ชาร์นิโคลัสที่ 1 จึงใช้นโยบายการศึกษาพื้นฐานของชาติที่มีลักษณะตอบสนองต่อนโยบายการปกครองของรัฐซึ่งมีแนวทางการใช้ความรุนแรงในการควบคุมสังคมและปราบปรามความไม่สงบมาใช้หล่อหลอมเยาวชนเพื่อปลูกฝังแนวคิดความศรัทธาในพระเจ้าเป็นเจ้าซึ่งผูกกับมายาคติ “ซาร์เปรียบเสมือนพระเจ้าที่ลงมาจุติบนพื้นพิภพ” (Manae, 2019) นับเป็นการผนวกความศรัทธาในออร์ทอดอกซ์กับแนวคิดอัตตาริปไตยเพื่อให้อำนาจเบ็ดเสร็จของซาร์มีความมั่นคงและไม่มีข้อโต้แย้ง และเมื่ออัตตาริปไตยกับออร์ทอดอกซ์สามารถสร้างกรอบกระบวนการความคิดแก่ประชาชนในการยอมรับอำนาจของซาร์แบบไม่มีเงื่อนไขแล้วนั้น แนวคิดชาตินิยมจึงเกิดขึ้นอย่างมั่นคงจากความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในความภักดีในเจ้าชีวิตของรัสเซียทั้งหมด และได้พัฒนาไปเป็นแนวคิดชาตินิยมขยายดินแดน (expansionist nationalism) ที่เน้นการใช้อำนาจผนวกรวมดินแดนใกล้เคียงเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นของจักรวรรดิรัสเซียในช่วงปลายศตวรรษที่ 19

โครงสร้างทางการเมืองการปกครองและสังคมของจักรวรรดิรัสเซียถูกควบคุมด้วยกรอบอันเข้มงวดจากรัฐวิญจนกระทั่งเกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองใน ค.ศ. 1917 ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ถูกแทนที่ด้วยระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ทำให้การใช้นโยบายรัฐธรรมนูญได้หมดบทบาทหลังจากตั้งพรรคคอมมิวนิสต์มาเป็นกลไกในการบริหารและปกครองประเทศภายหลังการสถาปนารัฐโซเวียตขึ้นใน ค.ศ. 1918 อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากสหภาพโซเวียตล่มสลายใน ค.ศ. 1991 สหพันธรัฐรัสเซียได้ใช้การปกครองแบบประชาธิปไตยระบบกึ่งประธานาธิบดี ทำให้การใช้อำนาจของผู้นำมีขอบเขตจำกัดและถูกตรวจสอบได้ผ่านรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย ค.ศ. 1993

เมื่อเข้าสู่สมัยการปกครองของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน ตั้งแต่ ค.ศ. 2000 เป็นต้นมาได้ปรากฏกลไกการใช้อำนาจอยู่ 3 ประการด้วยกัน ได้แก่ ระบอบอำนาจนิยมผ่านอำนาจประธานาธิบดี อิทธิพลของศาสนจักร และ แนวคิดชาตินิยม ซึ่งมีความคล้ายคลึงและเชื่อมโยงกับรัฐธรรมนูญเป็นอย่างมาก ดังนั้น บทความวิจัยนี้จึงศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการนำกลไกการปกครองแบบรัฐธรรมนูญมาใช้ในฐานะต้นแบบการใช้อำนาจของปูตินเพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความมั่นคงในตำแหน่งประธานาธิบดี รวมทั้งการสร้างลัทธิปูตินซึ่งจะเป็นกระบวนการ

สำคัญในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองให้มีลักษณะอำนาจนิยมภายในรัสเซีย และยังเป็นต้นแบบทางการปกครองแบบเผด็จการในบางประเทศอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทและอิทธิพลของแนวคิดรัฐวิญญ์ต่อการสร้างระบอบอำนาจนิยมและแนวคิดชาตินิยมขยายดินแดน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยการนำกลไกอำนาจ 3 ประการ คือระบอบอำนาจนิยม ศาสนจักร และแนวคิดชาตินิยมของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน มาใช้ในการปกครองรัสเซียสมัยใหม่
3. เพื่อศึกษาผลของการใช้รัฐวิญญ์ในการสร้างนโยบายการเมืองการปกครองและสังคมในสมัยของประธานาธิบดีปูติน

สมมติฐานของการวิจัย

1. แนวคิดรัฐวิญญ์ทำให้การปกครองในสมัยจักรวรรดิรัสเซียเป็นปีกแผ่นอย่างมั่นคง ด้วยการส่งเสริมอำนาจเบ็ดเสร็จของกษัตริย์ ผนวกกับความศรัทธาในออร์โธดอกซ์ทำให้สามารถควบคุมประชาชนให้อยู่ในกรอบที่รัฐกำหนด และการใช้แนวคิดชาตินิยมแบบขยายดินแดนเพื่อสร้างความยิ่งใหญ่ของลัทธิจักรวรรดินิยมผ่านการกลืนกลายทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดนโยบายสร้างจักรวรรดิรัสเซียที่ยิ่งใหญ่ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19
2. แนวคิดรัฐวิญญ์ถูกใช้เป็นตัวแบบของนโยบายการปกครองประเทศรัสเซียในรูปแบบการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง และใช้อำนาจนิยมเพื่อสร้างอำนาจเบ็ดเสร็จของตัวผู้นำในยุครัสเซียสมัยใหม่ (ค.ศ. 2000-ปัจจุบัน)
3. ในสมัยการปกครองของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูตินมีการใช้กลไกในการปกครองประเทศตามแบบรัฐวิญญ์เพื่อสร้างความมั่นคงในอำนาจ โดยมีการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ตัวประธานาธิบดี และมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยผลประโยชน์ต่างตอบแทนกันระหว่างอำนาจรัฐและศาสนจักรออร์โธดอกซ์ และใช้พลังของชาตินิยมเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนประเทศเพื่อให้ดำเนินไปในทิศทางที่สร้างความมั่นคงของการปกครองภายใต้ลัทธิปูติน

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

บทความวิจัยฉบับนี้ใช้การวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีเทวสิทธิ์ ทฤษฎีอำนาจนิยม แนวคิดชาตินิยม แนวคิดการกลืนกลายทางวัฒนธรรม และทฤษฎีภาวะผู้นำ เพื่อชี้ให้เห็นถึงบทบาทและอิทธิพลของรัฐวิญญ์ในฐานะที่เป็นเครื่องมือทางการเมืองที่สร้างระบอบการเมืองแบบรวมศูนย์อำนาจแก่ผู้นำในสมัยจักรวรรดิรัสเซียและได้มีการนำแนวคิดรัฐวิญญ์มาเป็นตัวแบบในการสร้างกลไกการปกครองประเทศแบบอำนาจนิยมในสมัยประธานาธิบดีปูตินในรัสเซียสมัยใหม่จนสามารถสร้างอำนาจเผด็จการผ่านลัทธิปูติน

ในการศึกษาอำนาจของระบอบออตตาวิปไตยในจักรวรรดิรัสเซียที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างระบอบอำนาจนิยมนั้นผู้เขียนได้นำเอาทฤษฎีเทวสิทธิ์ (divine right theory) มาเป็นกรอบในการศึกษา โดย John Neville Figgis นักปรัชญาการเมืองได้มองว่า การปกครองโดยพระมหากษัตริย์ มีรากฐานมาจาก “ระบบอุปถัมภ์” (patronage system) ในฐานะผู้ปกครองต้องเป็นทั้งผู้ให้และผู้ปกป้อง ซึ่งเป็นฐานแนวคิดที่เชื่อว่า “พระเจ้าเป็นผู้มอบอำนาจให้มาปกครองประชาชน เป็นอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์” โดยหลักความเชื่อทางการเมืองและทางศาสนาของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เชื่อว่าพระมหากษัตริย์ไม่ทรงอยู่ภายใต้อำนาจใดภายในโลกียวิสัยเพราะทรงเป็นผู้ที่ได้รับอำนาจโดยตรงจากพระเจ้า ฉะนั้นพระมหากษัตริย์จึงไม่ทรงอยู่ภายใต้อำนาจของประชาชน ชุณหาง หรือสถาบันใดใดทั้งสิ้น³ จึงสอดคล้องกับเหตุการณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคมในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 ในจักรวรรดิรัสเซียที่ถือเป็นความพยายามในการโค่นล้มราชบัลลังก์หรือความพยายามในการจำกัดสิทธิของพระมหากษัตริย์ถือเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง และเป็นการขัดต่อพระประสงค์ของพระเจ้า มีผลด้านการเมืองคือทำให้ประชาชนเข้าใจว่าผู้ทำพยายามกระทำการดังกล่าวเป็นพวกนอกรีต (Figgis, 1970)

นอกจากนี้หลักความเชื่อที่กล่าวว่าพระเจ้าทรงมอบอำนาจทางโลกให้แก่พระมหากษัตริย์นี้ตามที่ฌอง โบบแดน (Jean Bodin) ได้เสนอไว้ มีความสอดคล้องกับแนวคิดที่เชื่อว่ากษัตริย์เป็นผู้ได้รับอำนาจจากสวรรค์ หรือจุดจากสวรรค์มาปกครองโลก (Andrew, 2011) ทำให้ทฤษฎี “เทวสิทธิ์” กลายมาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสนับสนุนในการให้เหตุผลในเอกสิทธิ์ในการปกครองของพระมหากษัตริย์ทั้งในด้านการเมืองและทางด้านศาสนา (Bragg, 2007) ซึ่งทฤษฎีเทวสิทธิ์ถูกนำมาเชื่อมโยงกับศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ตั้งแต่ช่วงต้นของการก่อตั้งจักรวรรดิรัสเซียในต้นศตวรรษที่ 18 (ค.ศ. 1721) โดยมีการสร้างความมั่นคงให้แก่ระบอบออตตาวิปไตยด้วยการสร้างมายาคติเกี่ยวกับการเชื่อมโยงกษัตริย์และพระเจ้าคือสิ่งเดียวกัน หรือ กษัตริย์เปรียบเสมือนพระเจ้าที่ลงมาจุติบนพื้นพิภพ เนื่องจากศาสนามีอิทธิพลต่อความเชื่อและวิถีชีวิตชาวรัสเซียอย่างมากจนทำให้เมื่อนำมาผูกโยงกับออตตาวิปไตยแล้ว จะทำให้การใช้การปกครองแบบเทวสิทธิ์มีความชอบธรรม

แนวคิดรัฐวิญญ์ได้ก่อให้เกิดการปกครองแบบอำนาจนิยม ซึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2562) ได้อธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีอำนาจนิยมจากรากศัพท์ 2 ประการคือ 1) autocracy หมายถึงระบอบปกครองที่บุคคลคนเดียวหรือกลุ่มเดียวถืออำนาจสูงสุด ทำหน้าที่ตัดสินใจและกำกับควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรของสังคมทั้งหมดแต่ผู้เดียว มักแปลว่า “เอกราชวิญญ์”

³ ในประวัติศาสตร์ยุโรปตะวันตกปรากฏว่า ผู้นับถือนิกายโปรเตสแตนต์ส่วนมากเชื่อว่าพระมหากษัตริย์ไม่อยู่ใต้อำนาจศาสนจักรอีกด้วย ส่วนผู้นับถือนิกายคาทอลิกถือว่าพระศาสนจักรไม่ขึ้นต่อพระมหากษัตริย์

หรือ “อิตาลีโบราณ” และ 2) authoritarianism หมายถึง ระบบปกครองที่อำนาจสูงสุดไม่ได้อยู่ที่ตัวบุคคล แต่อยู่ในสิ่งที่มัลักษณะที่เป็นการรวมอำนาจ ได้แก่ กฎหมาย ขนบประเพณี แบบปฏิบัติซึ่งมีมานานจนเป็นที่ยอมรับ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้สามารถกำหนดให้อำนาจอยู่ในมือของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง คนอื่นในสังคมต้องเชื่อฟังอย่างไม่มีเงื่อนไข หากละเมิดต้องถูกผู้ถืออำนาจลงโทษ สามารถเรียกการถืออำนาจลักษณะนี้ว่า “อำนาจอธิปไตย”

นอกจากนี้ สามารถอ้างถึงความคิดเห็นของ นิโคโล มาเคียเวลลี (Niccolo Machiavelli) ว่า ความมั่นคงของรัฐเป็นสิ่งสำคัญ ผู้ปกครองต้องใช้ความเด็ดขาดในเรื่องของนโยบายในการบริหารประเทศ นอกจากนี้ผู้ปกครองควรมีความเฉลียวฉลาด มีปฏิภาณไหวพริบที่ดีพร้อมที่จะขจัดศัตรูที่เป็นภัยคุกคามได้ (กิตติพัฒน์ สุวรรณศิริเมธี, 2550) การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยจักรวรรดิรัสเซียตามแนวคิดรัฐวิญญ์เน้นความศักดิ์สิทธิ์พร้อมอำนาจเด็ดขาดของกษัตริย์ เมื่อนำมาผนวกกันมาภายใต้ทางศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์แล้วก่อให้เกิดทั้งอำนาจอธิปไตยที่เป็นทั้ง ออโตคราซี (autocracy) และอำนาจอธิปไตยที่พระเจ้าซาร์หรือกษัตริย์เป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจสูงสุดตามแบบอิตาลีโบราณ ซึ่งถูกยกสถานะให้เปรียบเสมือนพระเจ้า จึงสะท้อนพระราชอำนาจให้เด่นชัดผ่าน อำนาจอธิปไตยที่แก่ นโยบายทางการเมืองการปกครอง นโยบายการศึกษา โดยมีการนำเอาการเมืองมารวมกับศาสนาเพื่อกำหนดเป็นนโยบายทางสังคม และการควบคุมสังคมอย่างเข้มงวดด้วยระบบการเซ็นเซอร์ (censorship) รวมทั้งการสร้างแนวคิด Russification จากรัฐวิญญ์เพื่อสร้างแนวคิดจักรวรรดินิยมที่เข้มแข็ง (สุปราณี มุขวิจิตร, 2536, น. 262) ซึ่งระบบดังกล่าวดำเนินมาจนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน ค.ศ. 1917

รูปแบบการปกครองแบบอำนาจอธิปไตยนั้นได้ลบลบหายไปภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1991 เนื่องจากรูปแบบการปกครองแบบเสรีนิยม (liberalism) ได้เข้ามาแทนที่ตามมาตรฐานของตะวันตก กระนั้นอำนาจอธิปไตยยังสามารถเห็นได้อยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากการปกครองนั้นรัฐจำเป็นต้องมีอำนาจในการตัดสินใจ ควบคุม โดยรัฐจะใช้อำนาจในการบังคับเรื่องกฎหมายเพื่อให้สังคมอยู่ในระเบียบ ทั้งนี้อำนาจที่เป็นทางการสามารถเกิดได้จากการที่ประชาชนยอมรับ เนื่องจากเห็นว่ารัฐสามารถคุ้มครองพวกเขาได้ ประชาชนก็จะเชื่อฟังและปฏิบัติตาม อีกนัยหนึ่งคือ รัฐใช้อำนาจทางทหารและตำรวจเข้ามาควบคุมบังคับให้ประชาชนเชื่อฟัง หากไม่เชื่อฟังก็จะถูกลงโทษตามกฎหมาย

จากการศึกษาในเรื่องของอำนาจอธิปไตยนั้นสามารถนำมาวิเคราะห์กรณีการปกครองของประธานาธิบดีปูตินได้ว่าในช่วงระยะเวลาที่ปูตินได้ขึ้นมาดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีนั้นปูตินได้ใช้นโยบายการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง (centralization) โดยการออกนโยบายนี้ทำให้รัฐมีอำนาจมากยิ่งขึ้น ปูตินซึ่งเป็นประธานาธิบดีจะมีอำนาจสูงสุดโดยชอบธรรมในการตัดสินใจการรวมอำนาจมาไว้ที่ส่วนกลางนั้นมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อดี ได้แก่ ช่วงที่ประเทศกำลังเผชิญกับ

วิกฤติในเรื่องเศรษฐกิจและสังคมที่ย่ำแย่ นั่น การรวมอำนาจมาไว้ที่ส่วนกลางจะทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพมากขึ้นในเรื่องของการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติ (national interest) ส่วนข้อเสีย คือ การเปิดโอกาสให้รัฐเข้ามาควบคุมสิทธิเสรีภาพของประชาชน เนื่องจากรัฐมีอำนาจในการกระทำการใดก็ได้ อีกทั้งการดำเนินการในบางเรื่องระหว่างส่วนกลางกับภูมิภาคอาจล่าช้าเนื่องจากต้องรออำนาจในการตัดสินใจจากส่วนกลาง ซึ่งอาจทำให้เสียผลประโยชน์ที่จะสามารถนำมาพัฒนาประเทศ นอกจากนี้ปูตินได้มีการสร้างเครือข่ายแห่งอำนาจทั้งแบบทางการและไม่ทางการ รวมทั้งกลุ่มชนชั้นนำ (elite) และกลุ่มนักธุรกิจที่ร่ำรวยที่มีอำนาจทางการเมือง (oligarchy) ซึ่งมีอิทธิพลทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ รวมทั้งกลุ่มสายการบังคับบัญชาที่ดำรงตำแหน่งดูแลในด้านความมั่นคง เช่น ด้านการทหาร เป็นการส่งเสริมให้ปูตินมีอำนาจเบ็ดเสร็จมากยิ่งขึ้น

ปูตินให้ความสำคัญกับแนวคิดชาตินิยม (nationalism) ที่ให้ความสำคัญกับ “ชาติ” และ “ความเป็นชาติ” โดยให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ของชาติเป็นอย่างยิ่ง แนวคิดชาตินิยมมีจุดประสงค์ในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชน มีการกระตุ้นให้เกิดความสำนึกในความเป็นพวกเดียวกันผ่านเครื่องมือทางวัฒนธรรม ได้แก่ ภาษา ศาสนา ประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ ที่ได้รับการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา

รัฐวิสัยเป็นนโยบายขั้นต้นในการสร้างชาตินิยมที่มีลักษณะผสมผสานกันระหว่างชาตินิยมแนวอนุรักษ์ (conservative nationalism) และชาตินิยมแบบขยายดินแดน (expansionist nationalism) ซึ่งผู้เขียนได้นำแนวคิดของสมเกียรติ วันทะนะ (2544, น. 88-92) มาอธิบายถึงประเภทของชาตินิยมที่เป็นผลจากกระบวนการใช้แนวคิดรัฐวิสัยดังนี้ ชาตินิยมแนวอนุรักษ์เกิดขึ้นหลังชาตินิยมแนวเสรีที่ยึดถือหลักว่าชาติกับอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน โดยนักอนุรักษ์นิยมมองลัทธิชาตินิยมเสรีด้วยความหวาดระแวง เนื่องจากชาตินิยมเสรีในต้นศตวรรษที่ 19 มาพร้อมกับการปฏิวัติฝรั่งเศส ซึ่งเท่ากับเป็นภัยคุกคามต่อระบอบการเมืองเก่าที่มีบทบาทอยู่ในขณะนั้น ให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียกว่า ประเพณีนิยม (traditionalism) ที่เน้นเอกลักษณ์หรือความเฉพาะเจาะจงของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ประเพณีของแต่ละชนชาติ ทำให้ชาตินิยมแนวอนุรักษ์ต้องให้ความสำคัญกับสถาบันที่มีความเก่าแก่และประวัติศาสตร์ ทำให้ชาตินิยมแนวอนุรักษ์มีลักษณะเด่นที่เห็นได้ชัด คือ ถิ่นดมองย้อนอดีต (backward-looking character) และมีลักษณะโหยหาวันเวลาที่ล่วงเลยไปแล้ว เช่น การให้ความสำคัญกับสถาบันกษัตริย์ เป็นต้น ส่วนชาตินิยมแบบขยายดินแดน กล่าวคือเป็นชาตินิยมในเชิงรุกหรือเชิงก้าวร้าว (aggressive) ที่เน้นการใช้กำลังทหาร (militaristic) และเน้นการขยายดินแดนหรือการขยายอำนาจไปครอบครองดินแดนอื่น โดยมหาอำนาจยุโรปในปลายศตวรรษที่ 19 เรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่าเป็นลัทธิจักรวรรดินิยม ชาตินิยมแบบขยายดินแดนต้องการระเบียบวินัยและการเชื่อฟังผู้นำที่มีหนึ่งเดียวอย่างไม่มีเงื่อนไข และด้วยเหตุนี้

ชาตินิยมแบบนี้จึงมีแนวโน้มที่ต้องการให้มีการฟื้นฟูระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช สอดคล้องกับการสร้างอัตตาธิปไตยในระบอบรัฐวินัย

การวิเคราะห์เกี่ยวกับอิทธิพลของแนวคิดชาตินิยมที่เกี่ยวข้องกับรัสเซียโดยตรงนั้น ผู้เขียนได้นำเอาคำนิยามของแนวคิดชาตินิยมอย่างเป็นทางการ (official nationalism) ของ เบเนดิกท์ แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson) มาประกอบการวิเคราะห์ ซึ่งเป็นแนวคิดที่สะท้อนให้เห็นกลไกและเป้าประสงค์ของรัฐวินัยไว้ว่า เป็นการใช้อำนาจของชนชั้นปกครอง (กษัตริย์ - ชาร์) ด้วยการผนวก “การแปลงชาติ” โดยเฉพาะการรักษาอำนาจเหนือดินแดนที่กว้างใหญ่และหลากหลายผ่านกระบวนการทำให้เป็นรัสเซีย (Russification)⁴ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างรัฐจักรวรรดิมาอย่างยาวนานจนกระทั่งก่อนการปฏิวัติ ค.ศ. 1917 (เบเนดิกท์ แอนเดอร์สัน, 2557, น. 154-158)

ผู้เขียนได้นำเอาแนวคิดการกลืนกลายทางวัฒนธรรม (cultural assimilation) มาอธิบายถึงกระบวนการทำให้เป็นรัสเซีย โดยเอริน เบลคมอร์ (Blakemore, 2017) ได้แบ่งการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมใน 2 รูปแบบหลัก คือ การผสมกลมกลืนโดยสมัครใจและการผสมกลมกลืนแบบบังคับ ซึ่งกระบวนการทำให้เป็นรัสเซียจัดเป็นการผสมกลมกลืนแบบบังคับ โดยชนกลุ่มน้อยถูกบังคับให้ละทิ้งอัตลักษณ์ของตน มีความเกี่ยวข้องกับการคุกคามด้วยความรุนแรง ไม่ว่าจะด้วยกำลังทหารหรือการเข้าผนวกดินแดน ซึ่งจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ต้องเผชิญกับความไม่ยินยอมของคนพื้นเมืองหรือชนกลุ่มน้อย นอกจากนี้ การกลืนกลายทางวัฒนธรรมในแบบบังคับอาจจะทำได้ด้วยการบังคับให้คนพื้นเมืองละทิ้งภาษาของตน และรับภาษาของผู้เข้ามาครอบงำเป็นภาษาหลัก รวมทั้งมีการบังคับเข้ารับศาสนาด้วย

แนวคิดเรื่องการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมนี้ เป็นนโยบายที่รัสเซียพยายามใช้เพื่อให้ชนกลุ่มน้อยเปลี่ยนวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณีของตนให้กลมกลืนหรือสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่ จนในที่สุดชนกลุ่มน้อยจะไม่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง นโยบายกลืนกลายทางวัฒนธรรมของรัสเซียที่มีผลต่อชนชาติอื่นหรือชนกลุ่มน้อยที่อาศัยในดินแดนรอบรัสเซีย ได้แก่ นโยบายทำให้เป็นรัสเซีย นโยบายทำให้เป็นโซเวียต (sovietization) และการสร้างหรือถ่ายทอดลักษณะความเป็นรัสเซีย รวมทั้งบังคับให้ยึดมั่นในวัฒนธรรมและอุดมการณ์รัสเซีย (russianization) นโยบายกลืนกลายทางวัฒนธรรมดังกล่าวนี้มีจุดประสงค์เพื่อทำลายความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งทำให้รัสเซียสามารถเข้าควบคุม

---

⁴ คือ นโยบายสร้างชาตินิยมแบบขยายดินแดน ซึ่งจักรวรรดิรัสเซียใช้กับดินแดนชายขอบในการผนวกดินแดนเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิ โดยใช้เครื่องมือสำคัญคือ การบังคับใช้ภาษารัสเซียเป็นภาษาราชการและการบังคับเข้ารับศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ เพื่อกลืนกลายทางวัฒนธรรมดินแดนชายขอบให้ง่ายต่อการปกครอง

ดินแดนดังกล่าวได้อย่างเบ็ดเสร็จ นับเป็นมาตรการที่สำคัญที่สุดในการสร้างความยิ่งใหญ่ของรัสเซียในสมัยจักรวรรดิ และได้กลายมาเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลรัสเซียทุกยุคทุกสมัย

ผู้เขียนได้นำเอาทฤษฎีภาวะผู้นำ (leadership theory) มาอธิบายถึงการเป็นผู้นำของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน ในฐานะที่ได้สร้างการปกครองในระบบอำนาจนิยมโดยมีต้นแบบจากแนวคิดรัฐวิญญ์ โดยนำทฤษฎีภาวะผู้นำ 3 แนวทางมาวิเคราะห์ดังนี้ 1) ทฤษฎีคุณลักษณะภาวะผู้นำ (trait theories) ที่เน้นเรื่องของบุคลิกภาพที่โดดเด่นออกมาจากผู้นำ โดยมีคุณสมบัติของการเป็นผู้นำมาตั้งแต่เกิด ลักษณะผู้นำที่ดีคือ ฉลาดเฉลียว มีความสามารถ มีความรับผิดชอบ และสามารถปรับตัวได้ 2) ทฤษฎีผู้นำเชิงพฤติกรรมศาสตร์ (behavioral theories) ของเคิร์ท เลวิน (Kurt Lewin) ซึ่งเน้นการพิจารณาจากความประพฤติและการแสดงออกของผู้นำ โดยในบทความนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์ถึง ผู้นำแบบเผด็จการ (autocratic leaders) มักใช้ความคิดของตนเป็นใหญ่ ตัดสินใจเองโดยไม่ถามความเห็นของผู้อื่น ซึ่งอาจได้มาโดยการมีอิทธิพลเหนือคนอื่น อำนาจ ความเชื่อ ความศรัทธา ผู้นำประเภทนี้เหมาะกับสถานการณ์ที่กำลังประสบวิกฤติ แต่จะไม่ดีในระยะยาว (Billig, 2014)

ทฤษฎีและแนวคิดดังกล่าวข้างต้นที่ผู้เขียนนำมาประกอบการวิเคราะห์ได้ช่วยอธิบายถึงบทบาทและอิทธิพลของแนวคิดรัฐวิญญ์ว่า ส่งผลให้โครงสร้างทางการเมืองการปกครองของจักรวรรดิรัสเซียเข้มแข็งขึ้น ต่อมาเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน ค.ศ. 1917 ไปสู่ระบอบสังคมนิยม ทำให้รัฐวิญญ์ได้ถูกลดบทบาทลง จนเมื่อสหภาพโซเวียตล่มสลายใน ค.ศ. 1991 และเข้าสู่สมัยการปกครองของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน ตั้งแต่ ค.ศ. 2000 จนปัจจุบันได้ปรากฏกลไกการใช้อำนาจในระบบการเมืองการปกครองรัสเซียยุคใหม่ซึ่งมีความคล้อยคลึงและเชื่อมโยงกับรัฐวิญญ์อย่างมาก โดยมีจุดประสงค์เพื่อสร้างความมั่นคงในตำแหน่ง รวมทั้งการสร้างระบอบปูตินซึ่งจะเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองให้มีลักษณะอำนาจนิยมภายในรัสเซีย ซึ่งทฤษฎีข้างต้นสามารถนำมาประกอบการวิเคราะห์และอธิบายถึงกลไกดังกล่าวว่ามีผลอย่างไรต่อการเมืองการปกครองรัสเซียตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน

3. ข้อมูลและวิธีการวิจัย

บทความนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ในลักษณะการค้นคว้าวิจัยทางเอกสาร (documentary research) และนำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะการบรรยาย (descriptive analysis) โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น ดังนี้

3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) เป็นการค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งการณณ์ คำประกาศ การกล่าวสุนทรพจน์ การสัมภาษณ์ การบรรยาย และเอกสารจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน และการเมืองการปกครองของสหพันธรัฐรัสเซีย

3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการ บทความวิชาการ สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยานิพนธ์ ภาคนิพนธ์ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงแหล่งข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทั้งที่เป็นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษารัสเซีย

4. ผลการวิจัย

นโยบายรัฐวิสาหกิจที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 1 แห่งจักรวรรดิรัสเซีย ได้เน้นองค์ประกอบสำคัญสามประการ คือ อัตตาธิปไตย ศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ และแนวคิดชาตินิยม ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างเสถียรภาพในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ รวมทั้งกำหนดรูปแบบการปกครองและโครงสร้างทางสังคมรัสเซียตั้งแต่ครั้งแรกของศตวรรษที่ 19 จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน ค.ศ. 1917 จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นแบบสังคมนิยมในช่วงสหภาพโซเวียต จนกระทั่งภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1991 รัสเซียได้เปลี่ยนระบอบการปกครองจากสังคมนิยมมาเป็นระบอบประชาธิปไตยภายใต้สหพันธรัฐรัสเซีย แต่ในช่วงทศวรรษที่ 1990 ซึ่งเป็นสมัยการปกครองของประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน รัสเซียประสบปัญหาความไร้เสถียรภาพทางการเมืองเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งระหว่างประธานาธิบดีเยลต์ซินและฝ่ายรัฐสภา จนส่งผลกระทบต่อนโยบายการบริหารประเทศในด้านต่างๆ เช่น นโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจ และนโยบายต่างประเทศ ตลอดจนการดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี 2 วาระของเยลต์ซิน (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2550, น. 83)

เมื่อประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน ขึ้นดำรงตำแหน่งใน ค.ศ. 2000 มีการวางรูปแบบการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจ (centralization) ผ่านการสร้างเครือข่ายแห่งอำนาจด้วยระบบอุปถัมภ์ รวมทั้งนำเอาศาสนจักรออร์ทอดอกซ์มาสนับสนุนอำนาจรัฐเพื่อสร้างเสถียรภาพทางการเมืองให้มั่นคง นอกจากนี้ การใช้แนวคิดชาตินิยม เพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนประเทศจากภาคประชาชน ได้นำมาสู่การสร้างเครื่องมือสำหรับการปกครองรัสเซียในรูปแบบอำนาจนิยม ภายใต้ลัทธิปูติน ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดรัฐวิสาหกิจที่มีบทบาทและอิทธิพลทางการเมืองในสมัยจักรวรรดิรัสเซียโดยวิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎีเทวสิทธิ์ ทฤษฎีอำนาจนิยม แนวคิดชาตินิยม แนวคิดการกลืนกลายทางวัฒนธรรม และทฤษฎีภาวะผู้นำ ได้ดังนี้

4.1 การใช้นโยบายรัฐวิสาหกิจเป็นเครื่องมือสร้างความมั่นคงแห่งจักรวรรดิรัสเซีย

การใช้แนวคิดรัฐวิสาหกิจมาเป็นหลักในการปกครองจักรวรรดิรัสเซียเพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ รวมทั้งการทำให้โครงสร้างทางสังคมของรัสเซียมีการถูกแบ่งแยกชนชั้นอย่างชัดเจน กล่าวคือ กระแสแนวคิดเสรีนิยมได้แพร่กระจายไปทั่วยุโรป

ภายหลังการปฏิวัติฝรั่งเศส ใน ค.ศ. 1789 รวมทั้งจักรวรรดิรัสเซียด้วย จนทำให้เกิดขบวนการเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่มีจุดประสงค์จะล้มล้างระบอบออตตาธิปไตย จึงทำให้ซาร์นิโคลัสที่ 1 ได้ออกนโยบายรัฐวิญญ์เพื่อนำเอาแนวคิดอำนาจนิยมมาเป็นเครื่องมือในการควบคุมสังคมอย่างเข้มงวด ผ่านนโยบายการผนวกอาณาจักรเข้ากับศาสนจักร และนำเอาความเชื่อทางศาสนา มารวมกับการศึกษาเพื่อสร้างกฎระเบียบในการดำรงชีวิตของประชาชนอย่างเข้มงวด ผ่านมายาคติเปรียบพระเจ้าซาร์คือพระเจ้าผู้เป็นเจ้าตามแบบทฤษฎีเทวสิทธิ์ เพื่อสร้างความภักดีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจนเกิดเป็นแนวคิดชาตินิยมขึ้น

อย่างไรก็ตาม จักรวรรดิรัสเซียมีความกว้างใหญ่ไพศาลทางด้านภูมิศาสตร์ ทำให้มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ประเพณี จนนำไปสู่กระแสการต่อต้านจากกลุ่มเชื้อชาติต่าง ๆ อยู่เนือง ๆ รวมทั้งความจำเป็นในการขยายดินแดนโดยการผนวกรวมดินแดนชายขอบทางด้านตะวันตกเข้าเป็นของจักรวรรดิ จึงเป็นเหตุผลการมีนโยบายรัฐวิญญ์มาเป็นเครื่องมือในการสร้างแนวคิดชาตินิยมแนวขยายอำนาจด้วยการสนับสนุนและสานต่อ “นโยบายการทำให้เป็นรัสเซีย” (russification) ได้เริ่มต้นอย่างเป็นทางการด้วยการบริหารอย่างมีระบบตั้งแต่ตอนปลายศตวรรษที่ 18 โดยมีจุดประสงค์ในการกลืนกลายทางวัฒนธรรมของชนชาติที่อยู่ในดินแดนรอบรัสเซียด้านตะวันตก ได้แก่ โปแลนด์ ยูเครน เบลารุส ฟินแลนด์ และกลุ่มประเทศบอลติก โดยเน้นใช้การบังคับกลืนกลายทางภาษา คือ การบังคับให้ใช้ภาษารัสเซียเป็นภาษาราชการแทนภาษาท้องถิ่น และการสร้างประวัติศาสตร์ขึ้นใหม่ซึ่งเน้นสร้างความยิ่งใหญ่ของความเป็นจักรวรรดินิยมแทนที่อัตลักษณ์ประจำถิ่นแบบเดิม รวมทั้งการบังคับให้คนพื้นเมืองละทิ้งศาสนาความเชื่อดั้งเดิมและเข้ารับเป็นศาสนิกชนออร์ทอดอกซ์

นโยบายการทำให้เป็นรัสเซีย หรือ russification นับเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างแนวคิดชาตินิยมแบบขยายดินแดน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายในการสร้างจักรวรรดิรัสเซียที่ยิ่งใหญ่ และมีจุดประสงค์เพื่อให้แน่ใจว่ารัฐจะควบคุมประชากรที่หลากหลายได้อย่างมั่นคงโดยปราศจากการต่อต้าน รัฐบาลจักรวรรดิรัสเซียจะใช้การกลืนกลายทางวัฒนธรรมอย่างเข้มงวดโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับชาติพันธุ์ที่ไม่ใช่ชาวยุโรปหรือกลุ่มชนที่มีความล้าหลัง จนทำให้มีการแบ่งเขตการปกครองอย่างเข้มแข็งจนกระทั่งเกิดการรวมศูนย์อำนาจที่มั่งคั่งขึ้นของจักรวรรดิรัสเซีย ซึ่งเป็นการสร้าง “มาตรฐาน” ในการปกครองภายใต้ระบอบจักรวรรดิรัสเซีย อย่างไรก็ตาม นโยบายการทำให้เป็นรัสเซียย่อมสะท้อนถึงระดับความรุนแรงของกระบวนการกลืนกลายทางวัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากภาษารัสเซียเป็นภาษาของระบบราชการของจักรวรรดิรัสเซีย และด้วยเหตุนี้จึงมีความสำคัญเหนือภาษาอื่นทั้งหมด จึงเกิดการทำให้เป็นรัสเซียในเชิงวัฒนธรรมซึ่งหมายถึงนโยบายในการพยายามหลอมรวมวัฒนธรรมที่ไม่ใช่ชาวรัสเซียให้อยู่ภายใต้วัฒนธรรมรัสเซีย

แม้ว่าองค์ประกอบของแนวคิดรัฐวิญญ์จะประกอบไปด้วยหลัก 3 ประการ ที่มักจะถูกชี้นำโดยอัตตาธิปไตย และศาสนจักรออร์ทอดอกซ์ แต่องค์ประกอบ “ชาตินิยม” จัดเป็นผลสืบเนื่องที่สำคัญอย่างมากขององค์ประกอบสองประการแรก กล่าวคือ หลักคิดสำคัญที่สุดของการเป็นชาวรัสเซียที่สมบูรณ์และมีความผูกพันทางรากเหง้าแบบเดียวกันอย่างแท้จริง คือ การนับถือศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์อย่างเคร่งครัดและจงรักภักดีต่อซาร์อย่างไม่มีเงื่อนไข ซึ่งทำให้เกิดลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของการใช้นโยบายชาตินิยมอย่างเป็นทางการคือการสร้างภาพลักษณ์ของจักรวรรดิรัสเซีย ที่เน้นการเพิกเฉยต่อผู้ที่ไม่ใช่ชาวรัสเซียโดยสิ้นเชิง

เนื่องจากจักรวรรดิรัสเซียมีหลักการปกครองที่กลุ่มชาติพันธุ์ที่ใหญ่ที่สุดมักจะมองข้ามความสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ และมองว่ากลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยเหล่านั้นเป็นส่วนหนึ่งของรัฐตน ดังกรณีที่เมื่อรวมชาวเบลารุสและยูเครนเข้าด้วยกัน จักรวรรดิรัสเซียสามารถอ้างได้ว่าเกือบสองในสามของประชากรเป็นชาวรัสเซีย (Weeks, 2010) โดยถูกปกครองภายใต้หลักพื้นฐานของความอดทนต่อวัฒนธรรมที่หลากหลายและความเชื่อร่วมกันในสังคม กล่าวได้ว่า ในรัสเซียทั้งก่อนและหลัง ค.ศ. 1917 ประเด็นเรื่องชาตินิยมและภาษาเชื่อมโยงกับประเด็นอื่นอย่างแยกไม่ออก ไม่ว่าจะเป็นสังคม เศรษฐกิจ การเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงตั้งแต่ ค.ศ. 1863 เป็นต้นมา นโยบายชาตินิยมมีเป้าหมายหลักเพื่อป้องกันการลุกฮือต่อต้านอำนาจอัตตาธิปไตยและสร้างความมั่นคงของจักรวรรดิของรัสเซียในอนาคต แต่ในขณะเดียวกันก็หวังที่จะเผยแพร่ภาษารัสเซียในหมู่ชาวชายแดนตะวันตกของจักรวรรดิด้วย

4.2 การใช้รัฐวิญญ์เพื่อจัดระเบียบโครงสร้างทางสังคม

แนวคิดรัฐวิญญ์นอกจากจะมีเป้าหมายหลักในการสร้างความยิ่งใหญ่ของจักรวรรดิรัสเซียโดยส่งเสริมการใช้นโยบายชาตินิยมขยายดินแดนครอบงำดินแดนชายขอบแล้ว แนวคิดรัฐวิญญ์ยังมีจุดประสงค์หลักในการจัดโครงสร้างทางสังคมของรัสเซียให้มีลักษณะ “หยุดนิ่ง” อีกด้วย กล่าวคือ โครงสร้างทางสังคมของจักรวรรดิรัสเซียมีลักษณะแบบพีระมิด (pyramid social structure) หรือที่เรียกว่า “Russian wedding cake” Llewellyn et al. (2019) ตามลักษณะการปกครองในแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีกลไกการปกครองในรูปแบบลำดับชั้น (hierarchical structure) ซึ่งมีพื้นฐานมาจากระบบศักดินา โดยซาร์และชนชั้นสูงที่ประกอบด้วยราชวงศ์ ชุนนาง และนักบวช ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินคือกลุ่มคนที่อยู่บนส่วนยอดบนสุดของพีระมิดชนชั้น คิดเป็นประมาณร้อยละ 12 ในขณะที่ชนชั้นล่างที่อยู่บนฐานล่างสุดของพีระมิด อันได้แก่ ชาวนา และทาสติดที่ดิน มีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 80 ของประชากรทั้งหมด (Eliassen, 2022) ซึ่งบรรดาชาวนาและทาสติดที่ดินนี้ส่วนใหญ่มีฐานะยากจน มีความเป็นอยู่ที่แร้นแค้น ในขณะที่ชนชั้นสูงมีฐานะร่ำรวยและมีความเป็นอยู่อย่างหรูหราแต่ได้เพิกเฉยต่อความลำบากของชนชั้นล่าง จึงทำให้เกิดแรงผลักดันกระแสการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองและสังคมจากล่างขึ้นสู่บนอยู่บ่อยครั้งอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางเศรษฐกิจและช่องว่างทางชนชั้น ดังนั้น

ซาร์จึงมีความพยายามที่จะออกนโยบายเพื่อต่อต้านกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเพื่อเพิ่มความมั่นคงแก่ชนชั้นปกครอง และสร้างเสถียรภาพให้แก่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

สืบเนื่องจากการที่ชนชั้นชาวนาและทาสติดที่ดินเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งอยู่ฐานล่างสุดของโครงสร้างทางสังคมแบบพีระมิดของจักรวรรดิรัสเซีย ทำให้เป็นชนชั้นที่มีอิทธิพลในฐานะเป็นพลังขับเคลื่อนทางสังคมการเกษตรของรัสเซียมาอย่างยาวนาน อย่างไรก็ตามชนชั้นดังกล่าวมีความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้นยากจน และขาดการศึกษา จึงทำให้มีความผูกพันกับหลักความเชื่อทางศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์อย่างลึกซึ้งเพื่อใช้เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจเมื่อประสบความทุกข์ยาก ดังนั้น ชนชั้นชาวนาและทาสติดที่ดินจึงเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญที่ซาร์นิโคลาสที่ 1 มุ่งจะสร้างกรอบความคิดให้เป็นเครื่องมือในการรักษาความมั่นคงของระบอบออตตาธิปไตย โดยการปลูกฝังแนวคิดเทวสิทธิ์ผ่านความศรัทธาในออร์ทอดอกซ์ที่ฝังรากลึกจนกลายเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของชนชั้นชาวนาและทาสติดที่ดิน กล่าวคือ รัฐวินัยได้นำหลักออร์ทอดอกซ์ที่เน้นความศรัทธาในพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของมาผูกโยงกับมายาคติว่าพระเจ้าซาร์เป็นตัวแทนของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ ดังนั้น เมื่อแนวคิดออร์ทอดอกซ์ได้กลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับออตตาธิปไตยแล้ว จึงกลายเป็นการสร้างระบบความคิดให้แก่ซาร์รัสเซียส่วนใหญ่ที่เป็นพื้นฐานของประเทศผ่านการขัดเกลาด้วยการสร้างหลักการดำเนินชีวิตที่อยู่ภายใต้กรอบทางศาสนา การเคารพบูชาพระเจ้าซาร์อย่างสุดจิตสุดใจเหมือนที่มีต่อพระเจ้า ดังนั้น จึงส่งผลให้ประชาชนมีการเคารพยำเกรงในทุกนโยบายหรือการกระทำของพระเจ้าซาร์โดยอัตโนมัติ และหลักการที่สำคัญที่สุดคือ เมื่อมนุษย์ไม่สมควรจะตั้งคำถามกับพระบัญชาของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของใจ ประชาชนก็ไม่ควรตั้งคำถามกับพระเจ้าซาร์ฉันนั้น ดังนั้น หากซาร์และชนชั้นสูงได้กดขี่ชนชั้นชาวนาด้วยการกระทำใด ๆ ก็ตามเช่น การเก็บภาษีอย่างไม่เป็นธรรม หรือการเพิกเฉยต่อปัญหาความแร้นแค้นชนชั้นชาวนาดังกล่าวจะไม่ตั้งคำถามหรือต่อต้านในการกระทำของซาร์ ดังเช่นการไม่ต่อต้านหรือตั้งคำถามต่อการให้บททดสอบของมนุษย์จากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ ฉะนั้น เมื่อไม่มีการต่อต้านจากชนชั้นที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในสังคมแล้ว ความมั่นคงของระบอบออตตาธิปไตยก็เป็นสิ่งที่สามารถจะรักษาให้ยั่งยืนต่อไปได้

4.3 การใช้แนวคิดรัฐวินัยเป็นต้นแบบในการฟื้นฟูสถานะมหาอำนาจของรัสเซียยุคใหม่

ความยิ่งใหญ่ของจักรวรรดิรัสเซียที่ใช้แนวคิดรัฐวินัยในการสร้างกรอบเพื่อควบคุมโครงสร้างทางสังคมพร้อมกับสร้างแนวคิดชาตินิยมขยายดินแดนได้กลายเป็นต้นแบบการใช้การปกครองในรูปแบบการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางในรัสเซียยุคใหม่ กล่าวคือ ภายหลังจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1991 รัสเซียได้กลายเป็นประเทศที่เกิดวิกฤตในทุกโครงสร้าง ได้แก่ การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ดังจะเห็นได้จากปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างผู้นำและรัฐสภา ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ โครงสร้างทางสังคมล่มสลาย และ

ความเหลื่อมล้ำทางสังคมอันเกิดจากกระแสทุนนิยมที่ไหลบ่าเข้ามาในรัสเซียภายหลังสหภาพโซเวียตล่มสลาย เป็นต้น จากสถานการณ์ดังกล่าว ทำให้สถานะรัสเซียในเวทีการเมืองโลกลดต่ำลงอย่างมาก รวมทั้งบทบาทในการมีส่วนร่วมของรัสเซียในสถานการณ์ความขัดแย้งในระดับภูมิภาคได้ลดลงอย่างมากเช่นกัน โดยเฉพาะในวิกฤตการณ์โคโซโว ตลอดระยะเวลาเกือบ 2 วาระการปกครอง (ค.ศ.1991-1999) ของประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน นั้น จะเห็นได้ว่ารัสเซียได้ใช้นโยบายหันไปหาตะวันตกซึ่งเน้นหลักคิดแบบ atlanticism เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ซึ่งทำให้เกิดความล้มเหลวในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

อย่างไรก็ตาม ในช่วงปลายสมัยที่สองของประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน ได้เริ่มมีการปรับรูปแบบการดำเนินนโยบายระหว่างประเทศให้มีลักษณะเป็นชาตินิยมยิ่งขึ้นภายใต้หลักการพรีมาคอฟ (Primakov doctrine)⁵ ของเยฟเกนี พรีมาคอฟ (Yevgeny Primakov)⁶ ซึ่งมุ่งให้ความสำคัญแก่หลักผลประโยชน์แห่งชาติ (national interest) ของรัสเซีย โดยเฉพาะการยึดหลักภูมิรัฐศาสตร์แบบยูเรเชีย (Eurasianism) ที่พิจารณาถึงความเป็นจริงตามหลักที่ตั้งภูมิรัฐศาสตร์ของรัสเซียที่มีความหลากหลาย และต้องคำนึงถึงเขตอิทธิพลเดิมของสหภาพโซเวียต (near abroad) รวมทั้งดินแดนที่เชื่อมต่อกับรัสเซียในประวัติศาสตร์เป็นอันดับแรก รวมทั้งการสร้างระเบียบโลกแบบหลายขั้วอำนาจแทนที่ระบบขั้วอำนาจเดียวของสหรัฐอเมริกา เพื่อจุดประสงค์ในการป้องกันการรุกรานของอิทธิพลของ NATO ภายใต้การนำของสหรัฐอเมริกา เข้ามาในแถบเอเชียกลางซึ่งเป็นเขตอิทธิพลเดิมของรัสเซีย รวมทั้งสร้างพันธมิตรไตรภาคีกับจีนและอินเดียในการถ่วงดุลอำนาจของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคยูเรเชีย (Weitz, 2007, pp. 103-118)

เมื่อพิจารณาจากแนวทางของหลักการพรีมาคอฟที่กล่าวไว้ข้างต้น จะเห็นได้ว่ารัสเซียมีความพยายามที่จะฟื้นฟูสถานะมหาอำนาจขึ้นมาอีกครั้ง โดยการเน้นการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติผ่านการรักษาอัตลักษณ์แห่งชาติเป็นหลัก กล่าวคือ การปรับเปลี่ยนหน้าที่ของรัสเซียในเวทีการเมืองระหว่างประเทศจากฝ่ายที่ต้องพึ่งพิงตะวันตก เป็นการใช้นโยบายต่างประเทศแบบแข็งกร้าว เน้นการพึ่งพาตนเอง รวมทั้งมุ่งให้ความสำคัญกับการสร้าง

---

⁵ หลักการพรีมาคอฟมีสาระสำคัญ 5 ประการ คือ 1) รัสเซียต้องเป็นหนึ่งในตัวแสดงหลักที่ดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างอิสระ 2) รัสเซียควรมุ่งสู่โลกหลายขั้วที่จัดการโดยกลุ่มมหาอำนาจที่สามารถถ่วงดุลอำนาจฝ่ายเดียวของสหรัฐฯ ได้ 3) รัสเซียควรมุ่งสู่การเป็นศูนย์กลางสูงสุดในเขตอิทธิพลของสหภาพโซเวียตเดิม และมุ่งสร้างการรวมชาติยูเรเชีย 4) รัสเซียควรต่อต้านการขยายตัวของนาโต 5) รัสเซียควรเป็นพันธมิตรกับจีน (Rumer, 2019, pp. 1-23)

⁶ เยฟเกนี พรีมาคอฟ (1929-2015) รัฐบุรุษของรัสเซีย ผู้เคยดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหพันธรัฐรัสเซียในสมัยการปกครองของประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน

ความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งกับกลุ่มประเทศอดีตสหภาพโซเวียต โดยเฉพาะกลุ่มประเทศยุโรป ตะวันออกและรัฐมุสลิมในเอเชียกลางเป็นอันดับแรก ซึ่งแนวปฏิบัติดังกล่าวได้สะท้อนถึงความสำคัญของการใช้แนวคิดชาตินิยมมาขับเคลื่อนประเทศให้เกิดเสถียรภาพมั่นคงอีกครั้ง

กล่าวได้ว่า การฟื้นฟูแนวคิดชาตินิยมดังกล่าวทำให้เกิดทิศทางการกำหนดนโยบายต่างประเทศของรัสเซียเปลี่ยนแปลงไปเมื่อเข้าสู่ช่วงต้นศตวรรษที่ 21 ภายใต้การปกครองของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน ซึ่งได้นำนโยบายการหันไปหาตะวันออก (pivot to the East) มาใช้เพื่อฟื้นฟูสถานะความเป็นมหาอำนาจของรัสเซียให้กลับมายิ่งใหญ่อีกครั้ง โดยสาระสำคัญของนโยบายดังกล่าวได้เน้นถึงการสร้างบทบาทและอิทธิพลของรัสเซีย ทางฝั่งตะวันออกที่ชูความสำคัญของการเป็นมหาอำนาจยูเรเชีย (Greater Eurasia) ผ่านการสร้างพันธมิตรทางตะวันออกอย่างจีน และการสร้างความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งกับภูมิภาคเอเชียกลางซึ่งถือเป็นประเทศที่เคยอยู่ภายใต้อิทธิพลของอดีตสหภาพโซเวียต

4.4 การใช้แนวคิดชาตินิยมเพื่อสร้างความเข้มแข็งของโครงสร้างสังคมรัสเซียยุคใหม่

นอกจากประเด็นการฟื้นฟูแนวคิดชาตินิยมที่สอดคล้องกับการปรับทิศทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัสเซียในช่วงต้นทศวรรษที่ 2000 แล้ว จะเห็นได้ว่า แนวคิดชาตินิยมยังมีบทบาทอย่างยิ่งต่อการสร้างความมั่นคงภายในประเทศด้วย กล่าวคือ รัฐบาลปูตินได้นำเอาแนวคิดชาตินิยมมาใช้สร้างความเข้มแข็งในเชิงโครงสร้างของสังคมภายในประเทศด้วย โดยสามารถวิเคราะห์ได้ 2 ประเด็น ดังนี้

4.4.1 ภายหลังจากที่สหภาพโซเวียตล่มสลาย ดินแดนต่าง ๆ ที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองของสหภาพที่ได้เคยถูกใช้นโยบายทำให้เป็นโซเวียต (sovietization)⁷ ได้แตกออกเป็นสาธารณรัฐต่าง ๆ พร้อมกับเกิดการรื้อฟื้นแนวคิดชาตินิยมภายในกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคต่าง ๆ ขึ้น ส่งผลให้เกิดแนวคิดการแบ่งแยกดินแดน (separatism) ขึ้นในบางกลุ่ม ทั้งกลุ่มที่นิยมรัสเซียและต่อต้านรัสเซีย ซึ่งทำให้เกิดปัญหาความมั่นคงภายในรัสเซีย (Weeks, 2010, p. 9) เช่น กรณีการผนวกรวมไครเมียและสี่แคว้นทางตะวันออกของยูเครนเป็นส่วนหนึ่งของรัสเซีย หรือการปฏิบัติการทางทหารของรัสเซียในยูเครน ในกรณีนี้ รัฐบาลปูตินได้นำเอาแนวคิดการทำให้เป็นรัสเซียมาเป็นต้นแบบของการใช้แนวคิดชาตินิยมแบบยุคใหม่ในการสร้างจิตสำนึกในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยนำแนวคิดชาตินิยมยุคใหม่ไปเชื่อมโยงกับภาพจำ

⁷ นโยบายชาตินิยมที่ใช้ในสมัยสหภาพโซเวียตเพื่อทำให้เกิดการกลืนกลายทางทางวัฒนธรรมผ่านการโฆษณาชวนเชื่อในกลุ่มประเทศและดินแดนที่สหภาพโซเวียตขยายอิทธิพลเข้าไป ได้แก่ เอเชียกลาง ยุโรป ตะวันออก และรัฐบริวารอื่น ๆ โดยมีการบังคับใช้ภาษา กฎหมาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีชีวิตแบบโซเวียต ทั้งในระดับชาติและในชุมชนเล็ก ๆ เพื่อทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และสามารถควบคุมให้อยู่ในขอบเขตอิทธิพลของสหภาพโซเวียต

ของความยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ทั้งของจักรวรรดิรัสเซียและสหภาพโซเวียต ที่เน้นการกลืนกลายทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญในการหลอมรวมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อง่ายแก่การควบคุมให้อยู่ในกรอบการปกครองเดียวกัน

4.4.2 การสร้างแนวคิดชาตินิยมในหมู่คนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะคนในวัยที่เกิดในช่วงปลายสหภาพโซเวียตหรือภายหลังสหภาพโซเวียตล่มสลาย กล่าวคือ กลุ่มคนรุ่นใหม่ดังกล่าวไม่ได้ถูกหล่อหลอมด้วยแนวคิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันผ่านแนวคิดการทำให้เป็นโซเวียตรวมถึงไม่มีความผูกพันกับเหตุการณ์สำคัญที่เชื่อมโยงกับแนวคิดชาตินิยมในสมัยโซเวียต คือ สงครามโลกครั้งที่ 2 นอกจากนี้ การเข้ามาของกระแสวัฒนธรรมภายนอกอันหลากหลายผ่านระบบทุนนิยมภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตได้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนรัสเซียรุ่นใหม่ไม่มีความผูกพันกับนโยบายชาตินิยมที่ขับเคลื่อนรัสเซียในช่วงอดีตที่ผ่านมาอย่างลึกซึ้ง ดังนั้น รัฐบาลปูตินจึงพยายามนำนโยบายชาตินิยมสมัยใหม่มาใช้หล่อหลอมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนรุ่นใหม่ด้วยการฟื้นฟูความศรัทธาในศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ในฐานะจิตวิญญาณของดั้งเดิมของชาวรัสเซีย และการปลูกฝังแนวคิดชาตินิยมด้วยการรำลึกถึงภาพจำในความยิ่งใหญ่ของสหภาพโซเวียตผ่านเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่สอง โดยเฉพาะวันแห่งชัยชนะ (victory day) ซึ่งสนับสนุนให้คนรุ่นใหม่ได้มีส่วนร่วมในการรำลึกถึงประวัติศาสตร์อันยิ่งใหญ่ของสหภาพโซเวียตเพื่อเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในความกล้าหาญของวีรบุรุษของชาติที่ร่วมปกป้องปิตุภูมิและสำนึกในความเป็นรัสเซีย รวมทั้งการใช้สื่อของรัฐเป็นเครื่องมือในการโฆษณาชวนเชื่อแนวคิดชาตินิยมแก่คนรุ่นใหม่ด้วย

4.5 การใช้แนวคิดรัฐวิหัยเป็นต้นแบบการปกครองรวมศูนย์อำนาจของรัสเซียยุคใหม่

ประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน สนับสนุนการฟื้นฟูความศรัทธาในศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ และแนวคิดชาตินิยมในรัสเซียยุคใหม่ผ่านการชุบเทาของศาสนจักรในฐานะพันธมิตรของอำนาจรัฐ เพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ประธานาธิบดี จะเห็นได้ว่า เมื่อวิเคราะห์เครื่องมือในการสร้างระบบรวมศูนย์อำนาจในปัจจุบัน พบว่า มีความเชื่อมโยงในองค์ประกอบของรัฐวิหัยที่ใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความมั่นคงของระบอบอำนาจนิยม (สมบูรณาญาสิทธิราชย์) ในสมัยจักรวรรดิรัสเซีย

การนำเอาแนวคิดรัฐวิหัยมาเป็นต้นแบบในการสร้างระบอบการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจของประธานาธิบดีปูตินปรากฏเด่นชัดผ่าน 3 ประเด็น คือ

4.5.1 การสนับสนุนบทบาทของศาสนจักรให้มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนฝ่ายอำนาจรัฐตั้งปรากฏจากการที่ประธานาธิบดีปูตินได้แสดงตนในฐานะผู้นำอำนาจรัฐที่ยอมรับและส่งเสริมบทบาทของคริสตจักรออร์ทอดอกซ์ให้กลับมา มีอิทธิพลต่อประชาชนชาวรัสเซียดังเช่นในช่วงจักรวรรดิ โดยใช้บทบาทของสื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการนำเสนอภาพ

ประธานาธิบดีปูตินปรากฏตัวพร้อมกับผู้นำคริสตจักรและเข้าร่วมในพิธีสำคัญทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพผู้นำอำนาจรัฐที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับศาสนจักรและเปรียบเสมือนการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับคริสตชนออร์ทอดอกซ์ทั้งในรัสเซียและในดินแดนอิทธิพลอดีตสหภาพโซเวียตอีกด้วย (Horowitz, 2022)

4.5.2 การนำแนวคิดชาตินิยมมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนการปกครองรัสเซียยุคใหม่ผ่านการผลิตซ้ำภาพจำการเชิดชูความยิ่งใหญ่ของจักรวรรดิรัสเซีย และสหภาพโซเวียตด้วยแนวคิดการยกย่องวีรบุรุษ (heroism) และการรำลึกถึงชัยชนะในการปกป้องปิตุภูมิให้แก่คนรุ่นใหม่ เพื่อสร้างสำนึกในการเป็นคนรัสเซีย และส่งเสริมการสร้างอัตลักษณ์ของชาติ (Clover, 2017)

4.5.3 การรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ประธานาธิบดีด้วยการใช้การปกครองแบบอำนาจนิยมและความสัมพันธ์แบบระบบอุปถัมภ์ (patron-client relationship)⁸ ดังปรากฏให้เห็นจากการสร้างเครือข่ายอำนาจทางการเมืองของปูตินที่เป็นลักษณะวัฒนธรรมการเมืองของรัสเซียยุคใหม่ที่เน้นการสร้างความสัมพันธ์ผ่านชนชั้นนำโดยการแบ่งแยกและปกครองในการรักษาและคานอำนาจภายในระบบเครือข่ายอำนาจ โดยปูตินจะเป็นผู้กุมอำนาจสูงสุดของโครงสร้างทางสังคมแบบพีระมิดของรัสเซียยุคใหม่

4.6 การสร้างแนวคิดอัตตาธิปไตยในรัสเซียยุคใหม่ภายใต้ลัทธิปูติน

การรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ตัวประธานาธิบดีสามารถเปรียบเทียบได้กับการสร้างระบอบอัตตาธิปไตยที่มั่นคงตามแนวรัฐนิยม กล่าวคือ ประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน ได้ใช้กระบวนการทางกฎหมายเพื่อสร้างความมั่นคงในตำแหน่งแบบเบ็ดเสร็จ ผ่านการลงประชามติในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2020 สำหรับแก้ไขรัฐธรรมนูญของรัสเซียเพื่อจะเปลี่ยนแปลงกฎกติกาทางการเมืองต่าง ๆ ซึ่งจะเปิดทางให้ปูตินสามารถลงสมัครรับเลือกตั้งประธานาธิบดีได้อีก 2 สมัย (สมัยละ 6 ปี) ทำให้มีโอกาสสูงที่ปูตินจะได้ดำรงตำแหน่งผู้นำต่อไปอีก 12 ปี หรือจนถึง ค.ศ. 2036 ภายหลั้วาระประธานาธิบดีสมัย 4 ของเขาสิ้นสุดลงใน ค.ศ. 2024 กล่าวได้ว่าการวางแผนอยู่ในอำนาจจะยาวดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงจุดประสงค์ของปูตินในการสร้าง

⁸ การสร้างเครือข่ายชนชั้นนำผ่านระบบอุปถัมภ์ หรือกลุ่มโอลิการ์ค (Russian oligarchs) รุ่นใหม่ที่เป็นกลุ่มสนับสนุนทางการเมืองและเศรษฐกิจภายใต้การชี้นำของปูติน โดยกลุ่มโอลิการ์คยุคปูตินกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสนับสนุนการดำรงอยู่ในอำนาจของปูตินให้มั่นคงมากขึ้น ผ่านการควบคุมกิจการสำคัญ ๆ ของประเทศ ได้แก่ พลังงาน การคมนาคมสื่อสาร ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่สร้างความเข้มแข็งให้กับระบอบอำนาจนิยมของปูตินทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ การสร้างระบบอุปถัมภ์ที่ก่อให้เกิดระบบพวกพ้องซึ่งทำให้อำนาจทางการเมืองการปกครองของปูตินหยั่งรากลึกในรัสเซียอย่างมั่นคงจนเกิดลัทธิปูตินขึ้น (Tognini & Hyatt, 2022)

สถานะประธานาธิบดีที่ยิ่งใหญ่ (mega-presidency) ที่อยู่บนพื้นฐานของระบบประธานาธิบดีที่รวมศูนย์อำนาจ (super-presidential system) อย่างมั่นคงมาตลอดสองทศวรรษ (Noble, 2020)

นอกจากการแก้ไขรัฐธรรมนูญในประเด็นการดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีแล้ว ยังมี การปรับแก้เนื้อหาในรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซียในประเด็นทางสังคมและวัฒนธรรมที่ ต้องการสร้างกรอบสังคมให้อยู่ในแนวทางของชาตินิยมอีกด้วย กล่าวคือ การเพิ่มเนื้อหา เกี่ยวกับหลักปฏิบัติทางศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ที่กำหนดให้อนุญาตการสมรสระหว่าง ชายกับหญิงเท่านั้น ซึ่งสะท้อนถึงการนำเอาศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์มาเป็นเครื่องมือใน การกำหนดระเบียบสังคมให้เป็นไปตามหลักปฏิบัติทางศาสนา โดยประธานาธิบดีปูตินได้ลงนาม ในกฎหมายที่ว่าด้วยการต่อต้านกลุ่มความหลากหลายทางเพศ รวมถึงการโฆษณาชวนเชื่อ เกี่ยวกับกลุ่ม LGBTQ+ (Kottasova & Chernova, 2022) โดยสามารถวิเคราะห์เหตุผลได้ 2 ประการสำคัญ คือ 1) เนื่องจากกลุ่มความหลากหลายทางเพศคือพลังทางสังคมที่มีอิทธิพลใน การต่อรองระดับสากล รวมทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ของแนวคิดทางการเมืองและสังคมกระแสหลัก นั้นคือ แนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตย ซึ่งต่อต้านระบอบอำนาจนิยมที่ปูตินกำลังดำเนินอยู่ ดังนั้น หากยอมให้เสรีภาพแก่กลุ่มความหลากหลายทางเพศภายในรัสเซีย ก็อาจจะเป็นความเสี่ยง ต่อความมั่นคงในอำนาจของปูตินทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้ 2) การชูหลักคิดการต่อต้านกลุ่ม ความหลากหลายทางเพศ นับเป็นสัญลักษณ์ของการสนับสนุนบทบาทของศาสนจักรในการควบคุม สังคมให้อยู่ในกรอบหลักปฏิบัติทางศาสนา ทำให้ประธานาธิบดีปูตินในฐานะผู้นำฝ่ายอำนาจรัฐ ถูกนำไปเชื่อมโยงกับการเป็นพันธมิตรอันแน่นแฟ้นของศาสนจักรเพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน

นอกจากกระบวนการทางกฎหมายแล้ว พบว่า “การควบคุมสื่อ” เป็นเครื่องมือสำคัญ อีกประการหนึ่งที่จะช่วยให้การรวมศูนย์อำนาจของปูตินเป็นไปอย่างมั่นคง กล่าวคือ แม้ว่าปูติน ได้นำสื่อมาเป็นกระบอกเสียงของรัฐในการเผยแพร่นโยบายการบริหารประเทศและใช้สื่อ เข้าหาประชาชน รวมถึงความพยายามในการพัฒนาด้านสารสนเทศและโทรคมนาคมของปูติน เป็นส่วนหนึ่งที่จะยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ปูตินได้ใช้ อำนาจรัฐในการเข้าแทรกแซงสื่อ โดยการควบคุมและจำกัดการแสดงความคิดเห็นของสื่อมวลชน และประชาชน รวมทั้งปิดกั้นการรับรู้ข้อมูลข้อเท็จจริงของประชาชน ซึ่งแสดงถึงการใช้อำนาจ เผด็จการของปูตินในการบริหารประเทศ นอกจากนี้ ปูตินได้ใช้สื่อเป็นเครื่องมือในการกำจัดศัตรู ทางการเมือง โดยมีความพยายามทำลายชื่อเสียงและลดความน่าเชื่อถือของศัตรูฝ่ายตรงข้ามลง ดังนั้น เมื่อปูตินมีอำนาจเด็ดขาดในการเข้าควบคุมกลไกต่าง ๆ ภายในหน่วยงานสำคัญของ ประเทศผ่านการควบคุมสื่อแล้ว ส่งผลให้รักษาอำนาจปกครองได้อย่างมั่นคง

สามารถกล่าวได้ว่า ความมั่นคงในตำแหน่งของปูตินในการครองอำนาจการเป็น ผู้นำประเทศอย่างยาวนานโดยการใช้การปกครองแบบอำนาจนิยมผ่านเครื่องมือสำคัญ คือ

การรวมศูนย์อำนาจ อิทธิพลของคริสตจักร และนโยบายชาตินิยม ผ่านกลไกทางด้านนิติบัญญัติ และการเข้าควบคุมสื่อ ส่งผลให้เกิดการใช้ระบอบเผด็จการขึ้นในการเมืองการปกครองของรัสเซียในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าระบอบอำนาจนิยมจะเป็นรูปแบบการปกครองที่ขัดต่อแนวทางเสรีนิยมประชาธิปไตยตามมาตรฐานแบบตะวันตก แต่เมื่อพิจารณาด้วยอัตลักษณ์สำคัญของรัสเซียในด้านประวัติศาสตร์ ภูมิรัฐศาสตร์ วัฒนธรรมทางการเมือง และความเป็นพหุวัฒนธรรมแล้ว จะเห็นว่า ปูตินได้นำรูปแบบการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจที่มีลักษณะแข็งกร้าวมาใช้เพื่อให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของรัสเซียที่เน้นการมีเสถียรภาพทางการเมือง การปกครอง กล่าวได้ว่าการรวมศูนย์อำนาจของประธานาธิบดีปูตินได้ทำให้เกิด “ลัทธิปูติน” (Putinism) ขึ้น

องค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งของลัทธิปูตินคือ ระบอบอำนาจนิยม แนวคิดชาตินิยม ศาสนา ลัทธิอนุรักษนิยมทางสังคม ระบบทุนนิยมโดยรัฐ (state capitalism) และการควบคุมสื่อมวลชนของรัฐบาล (Zakaria, 2014) สิ่งเหล่านี้แตกต่างจากคุณค่าสมัยใหม่ของตะวันตกเกี่ยวกับสิทธิปัจเจกชนและการยอมรับความแตกต่างในสังคม ในทางตรงกันข้าม ลัทธิปูตินมุ่งเน้นการสร้างการแข่งขันของรัสเซียในฐานะมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ โดยให้ความสำคัญกับการดำรงอยู่ในฐานะรัฐที่ดำเนินนโยบายอย่างอิสระและไม่ถูกแทรกแซงจากตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณเขตอิทธิพลเก่าของอดีตสหภาพโซเวียต

จะเห็นได้ว่า ความสำเร็จของลัทธิปูตินได้กลายเป็นต้นแบบของการปกครองรูปแบบอำนาจนิยมบางประเทศ โดยเฉพาะฮังการี ซึ่งนายกรัฐมนตรีวิกเตอร์ ออร์บาน (Viktor Orbán) ได้นำเอาลัทธิปูตินหรือที่เรียกว่า ประชาธิปไตยแบบไร้เสรี (illiberal democracy) มาใช้ปกครองฮังการี สารสำคัญของแนวคิดนี้คือการปฏิเสธการใช้คุณค่าแบบตะวันตกมาเป็นตัวชี้วัดทางการเมืองการปกครอง โดยอ้างถึงประเทศต่าง ๆ เช่น จีน รัสเซีย อินเดีย สิงคโปร์ อิสราเอล และตุรกี เป็นต้นแบบของการปกครองดังกล่าว (Kelemen, 2017, pp. 211-238) ในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมแนวคิดการไม่เชื่อเรื่องความร่วมมือของสหภาพยุโรป (Euroscepticism) และการต่อต้านประชาธิปไตยของตะวันตกด้วย

5. สรุปและอภิปรายผล

ตั้งแต่ ค.ศ. 2000 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน การปกครองรัสเซียในสมัยประธานาธิบดี วลาดิเมียร์ ปูติน ได้ถูกสร้างขึ้นอย่างมั่นคงภายใต้การรวมศูนย์อำนาจของระบอบอำนาจนิยม หรือ “ลัทธิปูติน” ที่กลายเป็นต้นแบบการปกครองที่เป็นสัญลักษณ์ของการใช้หลักอำนาจนิยมในการสร้างเครือข่ายอำนาจทางการเมืองอย่างเป็นระบบ รวมทั้งใช้การควบคุมสื่อและสังคมให้อยู่ในกรอบที่เอื้อต่อการกำหนดทิศทางของอำนาจรัฐ เมื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดรัฐวินัย

ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองจักรวรรดิรัสเซียที่ใช้กลไกอำนาจนิยมเช่นเดียวกัน จะสามารถสรุปและอภิปรายผลการศึกษาได้ ดังนี้

ประการแรก แนวคิดรัฐวินัยในสมัยจักรวรรดิรัสเซียและลัทธิปูตินในรัสเซียสมัยใหม่เป็นนโยบายที่ใช้ในการสร้างความมั่นคงให้แก่การปกครองของผู้นำโดยใช้หลักอำนาจนิยมเหมือนกัน ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานประวัติศาสตร์แบบจักรวรรดินิยมที่เน้นความเป็นปึกแผ่นของดินแดนอันยิ่งใหญ่ด้วยการใช้กลไกชาตินิยมเป็นเครื่องมือหล่อหลอมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของคนภายใต้การปกครองซึ่งมีลักษณะเป็นพหุสังคม รวมทั้งเพื่อสร้างความเป็นมหาอำนาจให้แก่รัสเซียทั้งในสมัยจักรวรรดิและในรัสเซียยุคใหม่

ประการที่สอง บทบาทและอิทธิพลของศาสนจักรมีส่วนสำคัญในการกำหนดมายาคติของชาวรัสเซียให้มีความศรัทธาในพระเจ้าและซาร์อย่างสุดจิตสุดใจเพื่อเป็นเครื่องมือส่งเสริมแนวคิดเทวสิทธิ์ ซึ่งเป็นหลักการปกครองที่ทำให้เกิดการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ผู้นำได้อย่างเบ็ดเสร็จ กล่าวได้ว่า แนวคิดรัฐวินัยได้เป็นต้นแบบของลัทธิปูตินในการสร้างองค์ประกอบอัตตาธิปไตยด้วยการสร้างความร่วมมือกันระหว่างอำนาจรัฐและศาสนจักร ดังจะเห็นจากการที่รัฐบาลสนับสนุนการฟื้นฟูศรัทธาในศาสนคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ รวมถึงการแสดงตนเป็นคริสตชนออร์ทอดอกซ์ที่เด่นชัดของปูติน นับเป็นการสะท้อนภาพลักษณ์ของผู้นำอำนาจรัฐที่ยอมรับให้ศาสนจักรออร์ทอดอกซ์มีบทบาทสำคัญในการวางกรอบระเบียบปฏิบัติของสังคม เพื่อให้สามารถควบคุมสังคมให้เป็นไปในทิศทางที่เอื้อต่อการปกครองของอำนาจรัฐได้

ประการที่สาม ลัทธิปูตินมีลักษณะร่วมของรัฐวินัยยุคใหม่ เนื่องจากในปัจจุบันรัสเซียมีการปกครองแบบกึ่งประธานาธิบดี (semi-presidential system) และระบอบรัฐสภาทำให้ไม่สามารถใช้องค์ประกอบอัตตาธิปไตยผ่านการปกครองเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จได้เหมือนกับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยจักรวรรดิ จึงมีการปรับกลไกการสร้างบทบาทผู้นำแบบรวมศูนย์อำนาจผ่านทางปัจจัยยุคใหม่ คือ กระบวนการนิติบัญญัติ การสร้างเครือข่ายอำนาจผ่านชนชั้นนักกลุ่มโอลิการ์คและการควบคุมสื่อ เพื่อใช้อำนาจประธานาธิบดีเข้าควบคุมหน่วยงานต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึงทำให้เกิดการรวมศูนย์อำนาจได้อย่างมั่นคง

สามารถกล่าวได้ว่า ผลจากความสำเร็จของแนวคิดรัฐวินัยในช่วงจักรวรรดิรัสเซียมีอิทธิพลต่อการสร้างลัทธิปูตินที่เน้นการปกครองประเทศด้วยระบอบอำนาจนิยม เนื่องจากปูตินให้ความสำคัญกับคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของรัสเซียในฐานะมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ที่ประกอบไปด้วยดินแดนอันกว้างใหญ่ไพศาล กลุ่มชาติพันธุ์อันหลากหลาย ที่เป็นเป้าหมายสำคัญในการสร้างความแข็งแกร่งให้กับรัสเซียในยุคปัจจุบันที่ต้องเผชิญกับภัยคุกคามความมั่นคงภายหลังจากที่สหภาพโซเวียตล่มสลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเหตุการณ์การปฏิวัติสี (color revolution) และการรุกรานจากสหรัฐอเมริกาผ่านองค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (NATO) และการขยายอิทธิพลของ EU ที่เกิดขึ้นในดินแดนที่เคยเป็นบริวารของอดีตสหภาพโซเวียต นับเป็นการสั่นคลอนสถานะมหาอำนาจของรัสเซียในปัจจุบันและอนาคต

เอกสารอ้างอิง/References

- กิตติพัฒน์ สุวรรณสิริเมธี. (2550). *ปรัชญาการเมืองตะวันตก*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14242>
- โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2550). *การเมืองการปกครองรัสเซีย*. วาสนา.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (6 มิถุนายน 2562). *อัตตาธิปไตยและอาญาสิทธิ์นิยม*. ประชาไท. <https://prachatai.com/journal/2019/06/82836>
- เบเนดิกท์ แอนเดอร์สัน. (2557). *ชุมชนจินตกรรม : บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของชาตินิยม*. มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- สุปราณี มุขวิจิตร. (2536). *ประวัติศาสตร์รัสเซียยุคโบราณ จนถึงปี ค.ศ. 1917*. โอเดียนสโตร์.
- อนันต์ชัย เลหาะพันธ์ และ สัญชัย สุวังบุตร. (2565). *รัสเซียสมัยซาร์และสังคมนิยม*. แสงดาว.
- Andrew, E. (2011). Jean Bodin on Sovereignty. *Republics of Letters: A Journal for the Study of Knowledge, Politics, and the Arts*, 2(2), 1-10.
- Billig, M. (2014). Kurt Lewin's Leadership Studies and His Legacy to Social Psychology: There Nothing as Practical as a Good Theory?. *Journal for The Theory of Social Behavior*, 45(4), 440-460. <https://doi.org/10.1111/jtsb.12074>
- Blakemore, E. (2017, December 13). *How native Americans taught both assimilation and resistance at Indian schools*. JSTOR Daily. <https://daily.jstor.org/how-native-americans-taught-both-assimilation-and-resistance-at-indian-schools/>
- Bragg, M. (2007, October 11). *The Divine Right of Kings*. BBC. <https://www.bbc.co.uk/programmes/b0080xph>
- Clover, C. (2017, October 13). *The return of Russian nationalism*. Financial Times. <https://www.ft.com/content/edb595d8-aeba-11e7-beba-5521c713abf4>
- Eliassen, M. (2022). *Imperial Russia*. Study. <https://study.com/learn/lesson/imperial-russia-social-structure-classes-culture.html>
- Figgis, J. N. (1970). *The Devine Right of Kings*. Cambridge University Press.
- Horowitz, J. (2022, May 21). *The Russian orthodox leader at the core of Putin's ambitions*. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2022/05/21/world/europe/kirill-putin-russian-orthodox-church.html>
- Kelemen, R. Daniel (2017). *Europe's other democratic deficit: National authoritarianism in Europe's democratic union*. Cambridge University Press.

- Kottasova, I. & Chernova, A. (2022, December 5). Putin signs expanded anti-LGBTQ laws in Russia, in latest crackdown on rights. *CNN*. <https://edition.cnn.com/2022/12/05/europe/russia-lgbtq-propaganda-law-signed-by-putin-intl/index.html>
- Manaev, G. (2019, November 5). *Why was the Russian Tsar considered an emissary of God. Russia Beyond*. <https://www.rbth.com/history/331232-russian-tsar-emissary-of-god>
- Noble, B. (2020, July 2). *Analysis: Vladimir Putin secures constitutional changes allowing him to rule until 2036*. University College London. <https://www.ucl.ac.uk/news/2020/jul/analysis-vladimir-putin-secures-constitutional-changes-allowing-him-rule-until-2036>
- Rumer, E. (2019, June 1). *The Primakov (Not Gerasimov) Doctrine in Action*. JSTOR. <https://www.jstor.org/stable/resrep20980.1>
- Tognini, G. & Hyatt, J. (2022, April 7). *The Forbes Ultimate Guide to Russian Oligarchs*. Forbes. <https://www.forbes.com/sites/giacomotognini/2022/04/07/the-forbes-ultimate-guide-to-russian-oligarchs/?sh=676d31ea276d>
- Weeks, T. R. (2010, December 3). *Russification / Sovietization*. European History Online (EGO). <http://www.ieg-ego.eu/weekst-2010-en>
- Zakaria, F. (2014, July 31). *The Rise of Putinism*. The Washington Post. https://www.washingtonpost.com/opinions/fareed-zakaria-the-rise-of-putinism/2014/07/31/2c9711d6-18e7-11e4-9e3b-7f2f110c6265_story.html